

ALEXANDRA TOADER*

DISCREPANȚA DINTRE IMAGINEA REALĂ ȘI CEA FABRICATĂ A REPREZENTANȚILOR PUTERII ÎN PRIMII ANI AI REGIMULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA

*Acest regim este un regim de teroare
mai rău ca pe timpul lui Vlad Țepeș¹.*

Monolitic în esență și, în același timp, o copie fidelă a „vecinului de la Răsărit”, regimul comunist din România s-a concentrat, în permanență, pe crearea unui efect de masificare a societății. Cultul personalității liderilor aflați la vârful piramidei puterii ori generarea unui sentiment de frică generalizată – deși, în realitate, fenomene contradictorii – au fost rezultate ale politicilor instrumentate în sensul unei atomizări generale.

Prin demersurile lui propagandistice, regimul s-a preocupat mereu de crearea unei imagini idealizate a întregului social și, în special, a reprezentanților așa-zisei „conduceri colective”. De aceea, există tendința eronată de a analiza istoria perioadei comuniste, cel puțin primele două decenii, din perspectiva unei subordonări totale a populației față de deciziile celor aflați la conducere. E drept, membrii societății și-au însușit, de multe ori inconștient, gesturi și sentimente care le-au fost insuflate din exterior, astfel încât au ajuns „să se macereze conformismului social”, după cum concluzionează cercetătorii din domeniul psihologiei sociale². În plus, spre deosebire de state precum Polonia, Ungaria sau RDG, România nu a dezvoltat prea mult o cultură a opoziției față de regim³. În acest context, formula lui Kenneth Jowitt – „privatism anti-politic” – poate fi folosită cu succes pentru a explica paraliza membrilor societății în prima parte a dictaturii comuniste, precum și „disimularea” la care au apelat, ca răspuns la monopolul politicului asupra sferei publice⁴. Situația, de multe ori însă, s-a prezentat diferit.

* Cercetător științific, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

¹ ACNSAS, fond DGSS, dosar nr. 4287, f. 406. Este o opinie exprimată, în 1952, de un frizer din Baia Mare, consemnată ulterior de Securitate.

² Serge Moscovici, *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, traducere de Oana Popârda, selecția textelor și postfață de Adrian Neculau, Iași, Editura Polirom, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 69.

³ Vezi Detlef Pollack, Jan Wielgoths (ed.), *Dissent and Opposition in Communist Eastern Europe. Origins of Civil Society and Democratic Transition*, Ashgate Publishing Limited, 2004.

⁴ Kenneth Jowitt, *New World Disorder: The Leninist Extinction*, University of California Press, Berkeley, 1992, p. 80; Cristina Petrescu, Dragoș Petrescu, *Resistance and Dissent under Communism: The Case of Romania*, în „Totalitarism und Demokratie”, 4 (2007), 2, p. 323–346; idem, *Collaboration and Resistance: Some Definitional Difficulties*, în Lavinia Stan, Lucian Turcescu (ed.), *Justice, Memory and Redress in Romania. New Insights*, Cambridge Scholars Publishing, 2017, p. 36.

Utilizând surse documentare din cadrul ANIC și CNSAS – instituții depozitare ale unor fonduri și colecții arhivistice, ce reflectă ipostaze de multe ori opuse ale epocii –, ne propunem să creionăm interacțiunea dintre două paliere contradictorii din primii ani de după instaurarea regimului comunist în România. Cu alte cuvinte, studiul de față pune accent pe discrepanța dintre imaginea reală și cea fabricată a reprezentanților puterii, analizând reacțiile oamenilor obișnuiți față de liderii epocii. Trebuie precizat totuși că, deși un asemenea fenomen a fost specific majorității regimurilor totalitare, nu s-a transformat niciodată într-unul care a prevalat. A devenit însă una dintre fațetele regimului care, deși periferică, a consumat de foarte multe ori energiile Securității prin varietatea formelor pe care le-a încorporat: de la zvonistică, injurii, amenințări verbale sau în scris⁵, îndreptate împotriva personalităților comuniste, până la acțiuni de distrugere a tablourilor/afișelor ce le reprezentau. O astfel de opoziție – uneori inconștientă – față de regim este încadrată, de literatura de specialitate, în categoria formelor de „rezistență pasivă”⁶, fiind denumită, totodată, „armă ale celor slabi”⁷.

Am pornit de la premisa că literatura de specialitate a reperat deja principalele acțiuni îndreptate împotriva regimului și venite, în general, din partea unor grupări mai mult sau mai puțin coagulate. Cu toate acestea, preocupările legate de atitudinile membrilor societății, analizați singular, au fost lăsate într-un plan secund. Deși consemnate haotic, existența lor oglindește un mic univers paralel, care nu pulsa în ritmurile dictate de regim.

*

* * *

Dintre toate aceste reacții ale populației, cea mai frecvent întâlnită – din care transpare limpede imaginea negativă a liderilor comuniști ai epocii – a fost distrugerea tablourilor ce îi reprezentau sau a afișelor pe care le era imprimat chipul. Întrucât erau mai îndepărtate de epicentrul urban al puterii, cele mai frecvente cazuri s-au consemnat la nivelul comunităților rurale.

În primii ani ai puterii comuniste, situația distribuirii tablourilor nu era foarte clară, întâlnindu-se portrete ale fruntașilor Partidului „pe unde vrei și unde nu vrei”⁸; sau, altfel spus, „prin toate bodegile, așezate la tejghele etc.”⁹ În plus, adesea s-a criticat faptul că „vezi pretutindeni colțuri roșii cu poze multe, cărora le-ar mai trebui o candelă și o icoană”¹⁰. Într-o cuvântare din iunie 1948, Vasile Luca se întreba:

⁵ Multe dintre scrisorile de amenințare făceau trimitere la uciderea destinatarilor (vezi ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar nr. 143/1948, f. 84–85).

⁶ Lynne Viola, *Popular Resistance in the Stalinist 1930s. Soliloquy of a Devil's Advocate*, în Lynne Viola (ed.), *Contending with Stalinism. Soviet Power and Popular Resistance in the 1930s*, Ithaca and London, Cornell University Press, 2002, p. 20. Vezi și Hyung-min Joo, *Hidden Transcripts... Shared?: Passive Resistance in the Soviet Case*, în „The Korean Journal of International Studies”, vol. 8, nr. 2, 2010, p. 277–298.

⁷ James C. Scott, *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*, New Haven, Yale University Press, 1985.

⁸ ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar nr. 93/1948, f. 37. Nu numai România comunistă s-a confruntat cu problema existenței unor fotografii nereușite ale liderilor. În RDG, de pildă, la nivelul anului 1951, a fost inițiată o campanie de eliminare a tuturor tablourilor cu Wilhelm Pieck, executate de amatori. Potrivit unei note, chiar oamenii simpli constatașeră că, de la distanță, președintele est-german „arăta bine”, însă, privit de aproape, le apărea „respingător” (Alexey Tikhomirov, *Symbols of Power in Rituals of Violence. The Personality Cult and Iconoclasm on the Soviet Empire's Periphery (East Germany, 1945–61)*, în „Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History”, vol. 13, nr. 1, Winter 2012, p. 59).

⁹ ANIC, fond CC al PCR – Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 37/1948, f. 10.

¹⁰ Idem, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar nr. 33/1956, f. 19.

[...] de ce este nevoie să fie expuse în vitrinele băcăniilor, peste tot, [...] portretele conducătorilor partidului? Ce, sunt tovarăș cu cârciumarul? Eu pe cârciumar acum îl strâng cât pot cu impozite. Nu avem nevoie să fie portretele conducătorilor noștri în toate magaziiile. [...] Sau vezi portrete care mai mult sunt caricaturi în formă hidoasă¹¹.

Deși foarte accesibile populației, cu scopul inițial de a se constitui într-un liant între conducere și societate, portretele au fost interpretat total diferit, oamenii simpli manifestând sentimente negative față de proiecțiile personalizate ale regimului. În consecință, distrugerea acestor imagini era frecventă. Aceasta pentru că rezistența activă și deschisă – chiar dacă ar fi fost posibilă – nu ar fi putut fi decât temporară și în niciun caz atât de frecventă. Vom surprinde, așadar, cele mai elocvente gesturi consemnate de aparatul represiv. Multe dintre ele îmbracă forma nostalgiei față de Casa Regală. Nu întâmplător, câțiva ani mai târziu, Emil Bodnăraș remarcă, într-o ședință a Biroului Politic: „[...] pentru noi era regele bun, pentru că el reprezenta vârful de la care emana autoritatea formală, care *psihologic* [subl. ns.] conta foarte mult”¹². Este o afirmație care atrage atenția asupra rolului important al tradiției istorice în societatea românească. În ianuarie 1948, de pildă, în județul Prahova, fostul președinte al Fabricii de rafinare de petrol Câmpina a forțat lăutarii să cânte imnul regal și „a scuipat portretele conducătorilor”¹³. Se observă o amplificare a numărului acestor reacții în preajma sărbătorilor comuniste oficiale. Într-un raport din 1948 privitor la manifestările „reacțiunii”, s-a semnalat că în unele județe, în preajma zilei de 7 noiembrie, se rupseseră, se mângă-liseră sau se furaseră lozinci și tablouri ale liderilor comuniști¹⁴.

Școala – spațiu simbolic al mediului rural, unde portretele frunțașilor Partidului aveau un rol de „educare a maselor”, sprijinind, în același timp, ideea ubicuității lor – a fost principalul mediu în care s-a recurs la asemenea acțiuni. În județul Botoșani, de pildă, „elemente dușmănoase regimului” au pătruns în incinta școlii din satul Ripiceniei Vechi, distrugând tablourile lui Marx, Engels, Stalin și Petru Groza. De asemenea, în comuna Coșula s-a distrus tabloul cu Lenin și Stalin din gazeta sătească aflată în localul școlii¹⁵. Au fost semnalate și fapte mult mai violente. În noaptea de 23 spre 24 ianuarie 1949, în comuna Ruginești din fostul județ Putna, autori necunoscuți intraseră în școala primară și tăiau tablourile aflate pe pereții claselor: Marx, Engels, Lenin, Constantin Parhon, Petru Groza, Ana Pauker, Gheorghiu-Dej și Gheorghe Vasilichi¹⁶; iar într-o comună din județul Argeș, un „chiabur” – cum era catalogat – spărsese geamurile școlii și luase de pe pereți lozincile și tablourile liderilor PMR, distrugându-le ulterior¹⁷. La fel s-a întâmplat și în comuna Ciomăgești din același județ, unde câțiva tineri au pătruns în școală și au incendiat tablourile și lozincilor date jos de pe pereți¹⁸. La nivel general, într-un raport privind atmosfera politică din țară în luna februarie a anului 1949, se remarcă faptul că, în mai multe județe, portretele „conducătorilor proletariatului” fuseseră rupte și înțepate cu ace¹⁹.

¹¹ *Ibidem*, dosar nr. 93/1948, f. 37–38.

¹² *Ibidem*, dosar nr. 1/1960, f. 6.

¹³ Idem, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar nr. 143/1948, f. 3.

¹⁴ *Ibidem*, f. 84.

¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8159, f. 93.

¹⁶ Idem, fond DGSS, dosar nr. 33/1949, f. 268.

¹⁷ ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar nr. 143/1948, f. 113–114.

¹⁸ *Ibidem*, f. 114.

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 15/1949, f. 13.

Exemple similare au fost frecvente și în alte spații publice sau chiar individuale. Într-un local din București, tabloul lui Vasile Luca fusese lăsat cu capul în jos, fără ramă, dar prins în pioaneze, ca semn al unei posibile premeditări. Acest fapt a fost semnalat pe data de 29 ianuarie 1948 și, în urma cercetărilor demarate, s-a constatat că în vitrina localului se afla, într-adevăr, tabloul demnitarului comunist, însă „fără să fi fost prins în pioaneze și nici cu capul în jos”. În schimb, „colțurile de sus erau îndoite, abia se observa capul, iar partea de jos era făcută sul”. Drept urmare, patronul localului a fost înaintat Inspectoratului de Siguranță al Capitalei, pe motiv că „nu se încadrează spiritului democratic”²⁰.

Alte exemple individuale trădează resentimentele oamenilor obișnuiți față de reprezentanții puterii. Este remarcabil în acest sens un episod petrecut în dimineața zilei de 25 septembrie 1949, când secretarii PMR din comuna Jegălia (Călărași) mergeau să orneze sediul PMR, instalat la acel moment în casa unei femei. Nu li s-a dat însă permisiunea de a face acest lucru. Dimpotrivă, femeia arunca peste gard tablourile lui Stalin, Engels, Marx și Gheorghiu-Dej, prilej cu care acestea se deteriorau. Din acest motiv, sediul rămânea neornat tocmai de Ziua „Scânteii”. Mai mult, secretarul PMR era amenințat că „va fi tăiat”²¹.

Întâlnim reacții negative din felurite „sectoare de activitate”, fără a ști însă dacă intensitatea lor era atât de mare sau dacă era exagerată de denunțator. Dintr-o sinteză informativă a DGSS din 14 iunie 1952, privind starea de spirit în regiunea Teleorman, aflăm că o avocată din Turnu Măgurele „și-a arătat ura sa personală pe care o poartă față de conducătorii PMR”. Astfel, la data de 3 iunie, cu ocazia scoaterii tablourilor unor membri din Comitetul Central din biroul avocaților²², aceasta spunea că, din momentul când se luaseră respectivele tablouri, „parcă s-a luminat camera”; și, în continuare, întreba dacă „va scăpa și de celelalte”²³.

Cele mai multe gesturi ostile erau la adresa Anei Pauker. Pe 4 noiembrie 1949, întrebată fiind de ce ține în casă tabloul ei, o femeie din județul Sălaj ar fi răspuns, cu un aer inocent: „Doar este ministrul nostru”. Drept răspuns, persoana care întrebuse afirmă că Ana Pauker era „o drăcoaică”, scuișând de trei ori peste chipul ministrului de Externe. În nota informativă redactată ulterior, se recomandă ca acesteia să i se

²⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 10340, f. 285.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 10374, f. 99. S-au consemnat multe astfel de cazuri de violență. În ziua de 5 februarie 1948, spre exemplu, membrii de partid au fost bătuți de față cu populația mobilizată de preot și învățători, în fața Primăriei din comuna Vătava, județul Mureș (ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar nr. 143/1948, f. 8). În județul Alba, la fel, a fost atacată de două ori mașina partidului, folosindu-se fier și pietre. Și în Suceava sau Baia au fost bătuți unii membri de partid. În comuna Vânători, din județul Teleorman, trei „chiaburi” au încercat un atac împotriva secretarului organizației de bază din comună, trăgând focuri de revolver pe fereastra casei lui și încercând același lucru cu notarul și cu primarul comunei. Vinovații au fost arestați (*ibidem*, f. 29).

²² Tipărirea portretului unui membru al Partidului confirma activitatea lui pe scena puterii. De aceea, odată cu dispariția sa – fizică sau politică – era scos din uz și tabloul ce îl înfățișa. Merită oferit exemplul discuțiilor purtate de liderii PMR cu privire la măsurile de luat cu tablourile lui Vasile Luca, după Plenara CC al PMR din 26–27 mai 1952. Căci, dacă de 1 Mai portretele încă îi mai erau expuse, două luni mai târziu s-a ridicat problema „dacă ar trebui să se dea jos portretele ministrului de Finanțe sau nu” (ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar nr. 21/1952, f. 4). Astfel, până la sfârșitul lunii iunie a anului 1952, tablourile cu Vasile Luca au fost scoase din toate edificiile (*Complotul unor vechi comuniști români. Și Ana Pauker ar fi căzut în dizgrație* (Italia, Milano), 30.06.1952, în idem, Colecția „Gh. Gheorghiu-Dej”, dosar nr. 707, f. 140. Atât portretele, cât și biografia lui Vasile Luca, cea apărută la Editura PMR în 1951, au fost retrase din circuit, la fel cum s-a întâmplat și în cazul Anei Pauker).

²³ ACNSAS, fond DGSS, dosar nr. 4287, f. 454.

întocmească dosar de suspect și să fie ținută în continuare sub supraveghere²⁴. În același registru poate fi plasat un alt episod, petrecut pe data 9 ianuarie 1950, la atelierul mecanic al Filaturii „Olga Bancic”. Venind zugravii să văruiască și trebuind să dea deoparte panourile și tablourile cu membrii Guvernului, unul dintre muncitori folosea „cuvinte murdare și jignitoare” la adresa lui Vasile Luca, a Anei Pauker și a lui Stalin. Mai mult, atunci când era rugat să ia de pe perete tabloul Anei Pauker, el afirma: „Ce am eu nevo[i]e dacă o vāru[i]ește”, după care „a înjurat cu cuvinte murdare”. Privind apoi tabloul lui Stalin, ar fi întrebat: „cum l-a urcat pe acesta așa de sus și ce este el să ne privească așa de jos?”, „pronunțând cu dușmănie aceste cuvinte”, după cum se specifică în nota informativă. De asemenea, cum pe tabloul lui Vasile Luca era o pată de ulei, i s-a recomandat să o curețe; numai că respectivul muncitor arăta „o deosebită neatenție, spunând că stă mai bine cum este”²⁵.

Într-adevăr, multe din aceste episoade nu au avut urmări dramatice pentru cel/cei în cauză. Cu toate acestea, au existat și momente când gesturile de frondă ale unor persoane au primit accente grave. Pe data de 2 septembrie 1950, patru absolvenți ai Școlii profesionale din cadrul Uzinelor Sovromtractor-Stalin devastau dormitorul căminului, spārgând ferestrele, rupând tablourile de pe pereți și furând hainele pedagogului. Întorcându-se în dormitor, spārgeau tablourile lui Stalin și Lothar Rādăceanu, precum și stema RPR. Totodată, aruncau cu roșii în spālătorul internatului, murdārind tabloul „pārintelui popoarelor” și al lui Vasile Luca. În aceeași seară, după ce se întorceau de la un local din oraș, loveau cu pepeni tabloul lui Gheorghiu-Dej și al Anei Pauker – aflate în dormitorul căminului –, spārgându-le. De asemenea, au mai rupt și o lozincă de 2 metri lungime, cu fotografiile membrilor CC al PMR²⁶. Acestor contravenienți, soarta nu le-a surās: au fost înaintați Tribunalului Militar, pentru a fi judecați²⁷.

Exemplele privind distrugerea tablourilor reprezentanților puterii comuniste sunt extrem de frecvente, fiind consemnate și în literatura memorialistică. Miron Radu Paraschivescu relatează un episod petrecut în iulie 1945, când un manifest cu portretul Anei Pauker, lipit pe un zid, fusese „sfārtecat în obraz cu briceagul de către cineva care-l înfipsea cu sete până-n cărāmidă”²⁸. Pe un alt zid, aflat la 20 de metri distanță, portretul aceleiași *Passionaria* din Balcani purta pecetea unor urme asemānătoare de violență²⁹. Asemenea practici au fost o constantă în primii ani după 23 august 1944. Într-o ședință a Sectorului de Propagandă și Agitație, din 16 noiembrie 1948, se aduceau în discuție frecvențele cazuri când „s-a gāsīt cāte un afiș al nostru rupt sau s-a gāsīt tabloul tovarāșei Ana Pauker cu un ochi gāurit”³⁰. Iar o notă informativă din 28 noiembrie 1950 semnala cā „cea mai rāspānditā formā de manifestare a dușmāniei de clasā este aceea cā se rup și se māzgālesc afișele, se scriu lozinci dușmānoase pe pereți”³¹.

Opiniile cetātenilor denotā credința populației în faptul cā Romānia se confrunta cu o conducere ilegitimā, cu oameni politici lipsiți de experiență, care se aflau sub aservirea totalā a Moscovei. Datā fiind aceastā atmosferā, majoritatea injuriilor făceau

²⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 8139, f. 126–128.

²⁵ Idem, fond DGSS, dosar nr. 71/1950, f. 65.

²⁶ *Ibidem*, f. 206.

²⁷ *Ibidem*, f. 224.

²⁸ Miron Radu Paraschivescu, *Jurnalul unui cobai (1940–1954)*, ediție îngrijitā de Maria Cordoneanu, prefață de Vasile Igna, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 236.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ ANIC, fond CC al PCR – Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 28/1948, f. 1.

³¹ Idem, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar nr. 195/1950, f. 1–2.

referire la cele mai proeminente personalități ale vremii: Gheorghiu-Dej, Ana Pauker și Vasile Luca. Situația a făcut ca falia dintre imaginea reală și cea fabricată a fruntașilor comuniști să devină tot mai mare, reprezentanții puterii fiind asemuiți – inspirat – unor „dumnezei falși”³². Nu este de mirare că descoperim astăzi note informative ce consemnează reacția diverselor persoane care amenințau că „vor spânzura pe toți comuniștii de vârful macaralei”³³. De asemenea, au fost trimise și scrisori de amenințare adresate, de regulă, liderilor comuniști locali. De multe ori, li se cerea să-și înceteze activitatea, fiind amenințați cu spânzurătoarea³⁴.

Ostilitatea provenea din temerile și scepticismul populației. La 8 noiembrie 1947, funcționarii comentau noile numiri din fruntea Guvernului ca fiind binevenite. Unii însă se arătau mai rezervați, considerând că acțiunile Anei Pauker, noul ministru de Externe, și ale lui Vasile Luca, proaspătul ministru de Finanțe, se vor rezuma la încadrarea propriilor oameni în diferite funcții importante, iar „pe alții îi vor da afară”³⁵. Așadar, caracterul ilegalității al celor situați la vârful conducerii transpare foarte clar din atitudinea oamenilor simpli. Majoritatea persiflărilor, vizând lideri precum Lucrețiu Pătrășcanu, Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Teohari Georgescu sau Vasile Luca, surprind raportarea diferențiată a populației față de aceștia. Inspectoratul de Siguranță al Capitalei semnala într-o notă din 1 martie 1948, cu privire la „demisia” lui Lucrețiu Pătrășcanu, opinia unui student care ar fi spus că Pătrășcanu a fost schimbat pentru că era „singurul intelectual din fruntea partidului”. În plus, îl considera „un doctrinar prin esență, fiind singurul dintre membrii din Guvern care voia ca totul la noi în țară să se facă evolutiv, nu brusc”. Un alt student era de părere că, în materie de comunism, Lucrețiu Pătrășcanu „a avut idei mai bune” decât ceilalți membri ai PCR, acesta fiind și motivul pentru care a fost debarcat³⁶. Într-o manieră cu totul diferită erau văzuți reprezentanții „grupului moscovit” ori secretarul general al PMR.

Spre exemplu, în urma unei ședințe desfășurate la Șantierul Naval din Constanța, la care luase cuvântul Vasile Luca, un funcționar se exprimase astfel în ziua de 19 mai 1952: „Aceștia sunt niște papagali care transmit întocmai poezia învățată de stăpânii lor”. Tot ca urmare a discursului ministrului de Finanțe, la care s-a adăugat faptul că nu pronunța bine unele cuvinte, anumite „elemente reacționare” evidențiaseră că Vasile Luca „e ungar, evreu etc.”, „singurul român” fiind considerat Gheorghiu-Dej³⁷. Cu toate acestea, opiniile nefavorabile nu l-au ocolit nici pe liderul PMR. Un fost membru de partid ar fi spus, în noiembrie 1952: „Gheorghiu-Dej semnează ca un copil de 11 ani care ar avea patru clase primare. Om deștept este Moghioroș și cât de curând îi va lua locul lui Gheorghiu-Dej, iar acesta va cădea, deoarece Moghioroș este mult mai inteligent”³⁸. Acest tip de caracterizare s-a conservat în timp. În martie 1953, un elev de

³² În contextul alegerilor din 28 martie 1948, în Oradea s-au introdus în câteva buletine de vot bilete, conținând lozinci religioase împotriva însemnului electoral „Soarele”: „În zadar vopsim pe pământ Soarele, dacă Soarele dat de Dumnezeu nu strălucește, vom umbla în întuneric și noroi, în zadar punem Dumnezei falși, dacă ocolim drumul lui Dumnezeu, rătăcim în întuneric” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8159, f. 89). De asemenea, un avocat din București afirma că „regimul comunist încearcă să creeze o nouă religie, unde Dumnezeu este tov. Stalin, care este adorat la fel ca și Dumnezeu” (idem, fond DGSS, dosar nr. 4287, f. 501).

³³ ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar nr. 15/1949, f. 13.

³⁴ *Ibidem*, f. 14.

³⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11065, f. 6.

³⁶ *Ibidem*, dosar nr. 10332, f. 112.

³⁷ *Ibidem*, dosar nr. 8744, f. 147. Într-o notă din 13 noiembrie 1947 a Inspectoratului Regional de Siguranță se afirma despre Gheorghiu-Dej că este „respectat chiar și de partidele din opoziție pentru integritatea caracterului său” (*ibidem*, dosar nr. 11065, f. 64).

³⁸ *Ibidem*, dosar nr. 8744, f. 320.

clasa a XI-a sublinia, tranșant, următoarele: „Gheorghiu-Dej și ceilalți erau *țărani din punct de vedere ideologic* [subl. ns.]”. În notă se preciza subînțelesul depreciativ al exprimării elevului: „*țărani* [subl. ns.] nu în înțelesul cuvântului de muncitor agricol, ci cu înțeles de dispreț, de nivel redus”. Elevul ar fi afirmat aceste lucruri după ce un coleg al său ar fi susținut că, în 1940, Doftana fusese „o academie de partid”, iar Miron Constantinescu era „cel mai ridicat din punct de vedere ideologic și teoretic”³⁹. În aceeași cheie se pronunța și o altă persoană, convinsă că „azi au ajuns toți proștii și țărani să conducă și toate servitoarele nenorocite să fie în munci de răspundere”⁴⁰.

Toate aceste cazuri nu erau simple atacuri la persoană, ci constituiau și o reflectare a modului în care societatea percepea consecințele politicilor regimului dejist. La 15 noiembrie 1952, un strungar din cadrul Depoului de locomotive CFR Câmpulung Est s-a exprimat față de un informator:

Partidul de astăzi nu are grijă de muncitori și îi bagă în... măsei [sic!], că ei îți cere numai să muncești cât de mult în producție, să îndeplinești planul și să-l depășești și îți dă salar[iu] puțin și nu după munca efectuată. Deși avem în frunte pe Gheorghiu-Dej care a fost și el ceferist, îl bag în... măsei [sic!] că nu are grijă de muncitori și își bate joc de ei⁴¹.

Pe același palier se plasează și alte reacții. DGSS Regiunea Putna raporta, în 1952, că un anume muncitor nu participase la ședința sindicală pe motiv că „nu are nevoie să asculte gogoșile lor mincinoase, că nu vrea să-și otrăvească sufletul cu ideologia marxistă”; iar un procuror din Tecuci era de părere că nu va mai dura mult timp și regimul se va schimba, deoarece „acești proști care conduc azi nu sunt capabili de nimic”⁴².

În ciuda proliferării acestor remarci, după debarcarea „facțiunii moscovite” și, mai cu seamă, după alegerea sa în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, pe data de 2 iunie 1952, imaginea lui Gheorghiu-Dej a început să se consolideze. Comentariile negative la adresa lui au început să se diminueze. Dintr-un raport asupra scrisorilor primite la Cancelaria Secretariatului, în perioada 1 ianuarie – 1 iulie 1952, aflăm că în luna iunie numărul acestora fusese neobișnuit de mare. Ceea ce dovedea, potrivit documentului, două aspecte: solidarizarea cetățenilor cu deciziile CC al PMR privind măsurile ce trebuiau aplicate în vederea „lichidării abaterii de dreapta din partid” și „dragostea și încrederea nețărmurită față de CC al PMR și de Tovarășul Gheorghiu-Dej cu ocazia alegerii sale ca Președinte al Consiliului de Miniștri”⁴³. De altfel, rapoartele adresate Ministerului Afacerilor Interne, cu privire la starea de spirit a populației în urma hotărârii Marii Adunări Naționale, confirmă atmosfera generală de entuziasm. Potrivit acestora, în perioada 11–20 iunie 1952 mai multe persoane își manifestau „încrederea față de secretarul general, care-i va duce spre noi și noi succese”⁴⁴. Au fost reperate și „atitudini ostile” – puține la număr –, câteva persoane opinând că alegerea lui Gheorghiu-Dej în noua funcție avea scopul de „a duce țara noastră pe drumul anexării la URSS”⁴⁵.

³⁹ Idem, fond DGSS, dosar nr. 1/1953, f. 272.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar nr. 4287, f. 191–192.

⁴¹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 8744, f. 324.

⁴² Idem, fond DGSS, dosar nr. 4287, f. 435.

⁴³ ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar nr. 187/1952, f. 9.

⁴⁴ Idem, fond CC al PCR – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 58/1952, f. 2.

⁴⁵ *Ibidem*.

Comentariile oamenilor obișnuiți, cu acest prilej, au fost urmărite îndeaproape. Rapoartele DGSS consemnau afirmații potrivit cărora alegerea lui Gheorghiu-Dej în această funcție „e foarte justă, fiindcă el merită”. Alții erau de părere că toate evenimentele ce avuseseră loc în ultimul timp, prin schimbările de miniștri și venirea la conducere a lui Gheorghiu-Dej, fuseseră provocate, de fapt, de situația politică internațională, calificată ca extrem de încordată. Aceste schimbări s-au făcut, potrivit anumitor păreri, cu scopul ca Guvernul să aibă o structură de o asemenea manieră, încât să se apropie de mase⁴⁶. Foarte interesante în acest sens sunt și comentariile înregistrate în rândurile familiilor foștilor fruntași politici ai „regimului burghez”. Ulise și Sanda Negropones (fiica și ginerele lui Gheorghe Tătărăscu) considerau că aceste schimbări trebuiau făcute de mai mult timp. Ei mai adăugau că, dintre toți miniștrii comuniști, „cel mai bine pregătit este tov. Gheorghiu-Dej”, pe care-l considerau „un om corect”⁴⁷.

*

* *

Chiar și aceste câteva exemple fac notă total discordantă cu imaginea pe care propaganda a fabricat-o liderilor comuniști prin intermediul feluritelor instrumente: presa scrisă, publicarea biografiei oficiale, literatura encomiastică. În România primelor două decenii de putere comunistă, nu numai Gheorghiu-Dej a beneficiat de un cult al personalității sau de o imagine totalmente fabricată; nu doar membrii cei mai importanți ai Partidului, ci chiar și liderii locali. Această realitate era recunoscută chiar în epocă. De pildă, Vasile Luca mărturisea, în 1948, că existaseră cazuri când aproape fiecare secretar județean își expunea portretul la vedere, cerând chiar să se compună poezii despre el⁴⁸. Însuși Gheorghiu-Dej era nevoit să semnaleze apariția, la nivel local, a unor personalități pe care le denumea „dictatori” sau chiar „generali”. Bunăoară, evidenția faptul că în raionul Calafat, regiunea Craiova, pentru a-și crea „o asemenea popularitate ieftină”, prim-secretarul ceruse întocmirea unor fotomontaje în care apărea în varii ipostaze: strângând mâna cu țăranii, discutând cu ei și așa mai departe⁴⁹. Mai mult, Gheorghe Vasilichi afirma, în martie 1956, că „noi ne-am făcut o serie de zei în țara noastră în fața cărora dădeam din cap și nu aveam curaj să spunem lucrurile pe care aceștia le făceau”⁵⁰. Sunt observații care nu au fost niciodată făcute publice. Datorită propagandei, „realitatea” reflectată la nivelul maselor era una total distorsionată, luând forma unei proiecții ideale a societății comuniste.

Prin urmare, atitudinile surprinse în studiul de față – nicidecum singulare – ne îndepărtează de paradigma totalitară de interpretare a regimurilor comuniste. Într-adevăr, nu putem invoca existența unor grupări coagulate care să conteste puterea din România primilor de după cel de-al Doilea Război Mondial⁵¹. Totuși, atitudinea oamenilor obișnuiți a ridicat o serie de probleme liderilor comuniști, dovadă fiind multitudinea consemnărilor din epocă. Din punctul nostru de vedere, nu a fost vorba – în ciuda unor

⁴⁶ Idem, fond DGSS, dosar nr. 4287, f. 103.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 109.

⁴⁸ *Ședința Biroului Politic al CC al PMR din 13 iulie 1948*, în *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I, 1948, studiu introductiv de Ioan Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p. 86.

⁴⁹ ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar 26/1956, f. 2.

⁵⁰ Idem, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 27/1956, f. 104.

⁵¹ Nu am luat în calcul fenomene precum rezistența din munți sau revoltele țăranilor, ca reacție la colectivizare. Considerăm că literatura de specialitate a acoperit, în mare măsură, subiectul.

abordări sociologice și antropologice⁵² – de o formă de rezistență, întrucât aceasta ar fi presupus o decizie conștientă și pregătită din timp. De cele mai multe ori, cazurile mai sus menționate au fost reacții spontane, neorganizate; considerăm că s-au constituit, mai degrabă, într-o componentă a „vieții obișnuite în vremuri excepționale”⁵³, după formula Sheilei Fizpatrick.

THE DISPARITY BETWEEN THE GENUINE AND
THE MANUFACTURED IMAGE OF THE POWER HOLDERS
DURING THE FIRST YEARS OF COMMUNIST RULE IN ROMANIA
(Summary)

Keywords: passive resistance, propaganda, personality cult, communism, communist posters, rumours.

The aim of the propagandistic discourse in communist regimes has always been to create an idealized image of the social corpus and, in particular, of the representatives of the so-called “collective leadership”. Therefore, there is an erroneous tendency to analyze the history of the communist period, in the first two decades, from the perspective of a total subordination of the citizens to the decisions taken by the leaders, as well as to consider the unconditioned acceptance by the population of the measures undertaken by those who were in power. It is true that the members of the society have often adopted unconsciously the gestures and feelings that have been inspired from the outside. The reality, however, has sometimes been different.

By using documentary sources from ANIC and CNSAS – depositories of archive funds and collections that often reflect opposite sides of the era – the study underlines the disparity between the genuine and the manufactured image of the power holders. Although the existence of such a phenomenon was specific to most of the totalitarian regimes, it has never been transformed into an aspect that prevailed. It has, however, become one of the facets of the regime which, although peripheral, has consumed the energies of the Securitate through the variety of forms it has embraced: from rumors, insults, verbal or written threats against communist personalities, to actions of destroying posters that represented them.

We started from the premise that the research so far highlighted the main moments in the history of communism that generated attitudes against the regime, generally coming from more or less coagulated groups. Nonetheless, concerns about the attitude of the members of society, singled out, were left in a second plan. Albeit chaotically recorded, their existence mirrors a parallel society that does not pulse in the rhythms dictated by the regime.

⁵² Vezi José M. Faraldo, *Resistance Against Fascism and Communism in Europe Towards a Model of Analysis*, în „Analele Universității București”, seria Științe Politice, 16 (2014), 2, p. 23.

⁵³ Sheila Fizpatrick, *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times. Soviet Russia in the 1930s*, Oxford University Press, 1999.